

BONAS – SENOVĖS TIBETIEČIŲ GYVENIMO BŪDAS

Čiogjamas TRUNGPA

Čiogjamas Trungpa (*ang.* Chögyam Trungpa, 1940–1987) gimė rytų Tibete ir trylikos metų buvo atpažintas kaip tulkus (*tülku*) – įsikūnijęs mokytojas, vienuoliktas Trungpos vardo tulkų grandinėje. Atpažintas jis vienuolyne 18 metų įtemptai mokėsi budizmo, kol 1959 m. dėl kinų okupacijos buvo priverstas pasitraukti iš Tibeto. Pasitraukimas per Himalajus į Indiją, lydintas persekiojimo, užtruko kelis mėnesius ir pareikalavo ribinių patirčių. Indijoje Čiogjamas tarnavo Dalai Lamos XIV įsteigtoje vienuolių mokykloje dvasiniu patarėju. 1963 m., gavęs paramą, jis išvyko į Oksfordo universitetą ir ten studijavo lyginamąją religijotyją, filosofiją bei menus. Gyvendamas Didžiojoje Britanijoje, Č. Trungpa ėmėsi mokyti budizmo juo besidominčius vakariečius ir 1968 m. Škotijoje įsteigė Samjė Lingo (Samye Ling) meditacijos centrą, angliškai parašė ir išleido dvi knygas. 1969 m. kuriam laikui pasitraukė iš viešojo gyvenimo ir Butane vienuolyje atsidėjo meditacijai, po kurios grįžęs į Vakarų atsakė vienuolystės, vedė ir persikėlė į JAV. Pagrindinis „pasiteisinimas“ dėl tokio žingsnio – kad tikrasis mokymas (*dharma*) neturi būti gožiamas kultūrinių savitumų ir vilioti paviršutine egzotika. Per 17 metų gyvenimo ir kelionių su paskaitomis bei mokymais po Ameriką ir Europą Č. Trungpa su bendraminčiais įkūrė ne vieną meditacijos centrą, aukštąją budizmo studijų mokyklą (Naropos vardo institutą JAV), išvertė ar dalyvavo verčiant iš tibetiečių kalbos ne vieną knygą (kaip „Tibeto mirusiųjų knyga“ bei kiti tradiciniai raštai) ir ištisą virtinę, tarp jų poezijos, parašė pats.

Čia Č. Trungpa pristato senąją, priešbudistinę Tibeto dvasinę tradiciją. Jos pavadinimas Vakaruose pastaruoju metu paprastai rašomas *bön*, lietuviškai – bõnas (tiksliau būtų minkštas *o*). Taip ją vadinsime ir mes, nors pats autorius rašo *põn*. Bono pradininko vardą irgi priimta tarti Šenrabas, nors autorius rašo *Shenrap*.

Vertėjas

■ Bono, priešbudistinės Tibeto prigimtinės religijos, tyrimai – platus ir didžia dalimi neišdirbtas laukas. Deja, tikrų žinių apie aukštesnę dvasinę lavinimą bono tradicijoje rasti itin sunku, šiuo metu prieinami duomenys perdėm migloti, juos dengia liaudiškojo budizmo antsluoksnis. Negana to, šiuolaikiniai bono žyniai klausinėjami dažnai ima kalbėti budizmo terminais, esminius savo doktrinos dalykus gretindami su atitinkamais budizmo mokymais.

Juo labiau bono religijos tyrimus apsunkina tai, kad Tibete dar yra vadinamasis baltasis bonas. Tai iš esmės adaptuotas budizmas, tačiau Buda jame vadinamas Šenrabu, budizmo vadžrą (skr. *vajra*) atstoja prieš laikrodžio rodyklę pasukta svastika, o bodhisatva (skr. *bodhisattva*) vadinamas tib. *yungdrung sempa*, tai yra „svastikasatva“. Svastika bone reiškia nekintamumą, nenykstumą. Kaip tik tuo ji ir sutampa su budistiniu vadžra, o skiriasi tuo, kad papildomai dar mena priteklių ir gausą. Užtat ji dažnai naudojama kaip turto simbolis ir paprastai nupiešiama ant asmeninio lagaminėlio, vadinamo čiułgha (*Chulgha*), kuriame laikomi turto dievybei pašvęsti daiktai.

Budizmo *dharma* tekstuose tiesiog keičiama į *bõn*. Esama bonišku atitikmenų visiems

budizmo budoms bei bodhisatvoms ir visoms dešimčiai bodhisatvos kelio pakopų (sanskritiškai *bhumi*). Tad šiuolaikiniai bono sekėjai nėra patikimas žinių šaltinis apie tikrąją jų tradiciją.

Šiaip jau didžiuma originaliųjų bono tekstų buvo arba sunaikinti, arba budistų neatitaisomai perredaguoti. Nesant išlikusių bono filosofijos šaltinių, kosmologines bono pažiūras tenka rekonstruoti iš ritualų, išsaugotų juos perėmusio budizmo. Vis dėlto vienas kitas bono tekstas išliko, tad esminius bono tikėjimo pagrindus įmanoma išgauti iš jų.

Bõn, tibetietiškai „(gyvenimo) būdas“, paprastai suprantamas paprotinės teisės prasme. Pats Tibeto pavadinimas tibetietiškai yra *Bõ*, o tai iš esmės tas pats žodis. Juolab kad iki maždaug VII a. Tibetas pačių jo gyventojų vadintas tiesiog *Bõn*, tik vėliau iš jo išriedėjo *Bõ*. Tai liudija senieji rankraščių ritinėliai, atrasti olose Afganistane XX a. pradžioje, taip pat senieji Chotano ritinėliai, kalbantys apie mokesčius, sumokėtus „Bono didžiajam karaliui“. Taigi Tibeto religijos pavadinimas, bent jau senovėje, reiškė ir pačią tautą.

Aukštesnieji bono mokymai tibetiečiams buvo perduoti išminčiaus Šenrabo Mivo (*ang.* *Shenrab Miwo*). *Šen* reiškia „dangaus, dangiškasis“,

rab – „aukščiausiasis“, o *mivo* – „didis žmogus, didvyris“. Šenrabas gyvenęs gerokai prieš Budą. Šenrabo mitas mini ir išminties mokytoją Budą, ir karybos mokytoją Geserą, ir Taksiko valdovą, mokiusį pasiturėjimo dėsnių, ir t. t.¹ Visi jie laikomi Šenrabo įsikūnijimais. Tibete esama išlikusių ir paties Šenrabo veikalų, apie keturi šimtai riltinelių, tik jie budistų neatitaisomai perredaguoti. Vis dėlto iš kelių knygų, nepatekusių budistams į rankas, galima numanyti, kaip turėjo būti einama bono keliu.

Bono religijai visatos sukūrimas svarbus kaip Tibeto šalies, papročių, įpročių ir gyventojų pašventinimas. Tai ryškus kontrastas su budistiniu dvasingumu, iškilusiu daug abstraktesniame psichologinės evoliucijos kontekste.

Bono dvasingumas remiasi kosmologija: devyni dievai sukūrė pasaulį – pasaulį, kuriame gimstama, mirštama, tuokiamasi ir sergama. Jei garbintojui įvairiomis ritualinėmis apeigomis pavyksta pasiekti darną su dievais ir suvokti tų apeigų prasmę, tuomet jis gali išpildyti viską, ko iš jo reikalauja pasaulio tvarka.

Dvasinis išmanymas pagal boną remiasi sąvoka *tendrel*, kuri reiškia kosminį dėsni. Ji primena budizmo terminą *nidana*. Abi sąvokos mena priešastinę įvykių grandinę. Tačiau budizme tai paties likimo savybė, o *tendrel* daugiau susijusi su įtakomis. Pagal boną, kiekvienas, kuris atitinkamai ritualais bei praktikomis pasiekia darną su vienas kitą lemiančių įvykių raida, gali išvengti pavojaus, kad bus jos pašalintas. Tinkamu būdu kreipiantis į aukščiausiąją bono dievybę ir nepamirštant ištarti savo paties vardo, dievus galima padaryti savo sąjungininkais bei gynėjais.

Aukščiausiasis bono dievas vadinamas Ješenu (ang. *Yeshen*). Ši aukščiausioji dievybė yra taip pat visa apimanti, kaip ir daugelyje kitų teistinių religijų. *Je* reiškia „pirmapradis, praamžis“, o *šen* – „dieviškasis“, „dangiškasis“ ar „dvasinis“ ir kartu turi antropomorfinį atspalvį. Savotiškas dieviškojo protėvio įvaizdis. *Šen* dar reiškia ir „draugą“ ar „sąjungininką“, tad prisideda palankumo savybė. Pirmapradžio protėvio prasmė šiam dievui kartu suteikia garbaus amžiaus, praamžiaus požymį. Ješeną suvokiamas kaip ramus ir taikus, palankus garbintojo vilčiai į amžiną atilsį.

Energingajai dievybės pusei atstovauja kitas pradas, *Se*. Kerštingo būdo *Se* su žmogumi

1 Geseras – mongolų, buriatų, tibetiečių epo herojus; Taksikas – senovės Tadžikistanas. (*Vert. past.*)

bendruoja tiesiogiai. Jis nutiesia ryšį tarp abso-
liutaus dieviškojo būties lygmens ir reliatyvaus
žmogiškojo. Esmė, kad bono sekėjas turi išmokti
atpažinti Ješeną bet kokioje gyvenimo padėtyje.
Jeigu jam tai pavyksta, toliau jį dvasiškai veda ir
teisingą kryptį nurodo *Se*.

Se yra galingas karys, bono sekėjai vadina jį
dievu *lha*. Tibeto tautos karalius į savo titulą irgi
buvo įtraukęs *lha*, taip prisiskirdamas sau galingo
kario, karžygio įvaizdį. Ir pati senoji Tibeto sos-
tinė pavadinta *Lhasa* (*sa* reiškia „vieta“), šitaip ka-
raliaus buveinę sutapatinant su šio dievo buveine.

Čia veikiausiai būtų naudinga susidaryti
šiekį tokį vaizdą apie tuos būdus, kuriais siekta
užmegzti santykį su *Se*, kad šis išsipildytų vieny-
be su Ješenu. Bonui – priešingai nei arijų kultūros
atžaloms, ypač hinduizmui, budizmui ir džainiz-
mui jų kvaziliaudiškuoju pavidalu – mažai terūpi
išsigelbėjimas, kurio siekiama asketinėmis prie-
monėmis. Bono filosofija teigia Ješeną pasireiš-
kiant per dangaus ir žemės sąveiką. Užtat bono
sekėjo magines galias lemia vienybė su Ješenu,
pasiekama per kalnus, medžius, ežerus, upes –
visa, kuo įspūdinga Tibeto gamta, per kurią jis
pasireiškia. Ypač tuo pasižymi kriokliai, pūgos,
debesys ir iš gilių tarpeklių kylančios miglos, nes
visa tai laikoma Ješeno veiklos padariniais. Vy-
rauja tikėjimas visų šių gamtos reiškinių magiška
prigimtimi.

Siekdamas užmegzti ryšį su Ješenu tikinty-
sis privalo rasti aukščiausią vietovėje viršukalnę.
Tada jis pašaukia Ješeną vardu per apeigą, vadinamą
lhasang. Tai apsivalymo apeiga, Tibete dažnai
atliekama (netgi budistų) įvairiomis palankiomis
aplinkybėmis.

Ruošiantis *lhasangui*, užkuriama kedro
spyglių ugnis. Aukojami „treji balti“ (varškė,
pienas bei sviestas) ir „treji saldūs“ (rudas cuk-
rus, baltas cukrus bei medus), taip pat *tsampa*,
sutrintas su sviestu bei spragintais miežiais, ir po
taurę miežių alaus, arbatos ir pieno. Tikima, kad
Ješeną, *Se* ir jo aštuoni šaukliai dėgję (*dėgyé*) nu-
sileidžia iš dangaus į ugniakuro dūmus. Kedras –
Se medis, jo mediena ir dūmai laikomi ritualiai
skaisčiais. Apeiga skirta priešaukti dievybes iš
aukštybių į žmonių lygmenį ir tuo pat metu jį patį
tam kartui pakylėti į dieviškąjį lygmenį. Kedro
spyglių deginimas – viena iš pagrindinių bend-
ravimo su Ješenu priemonių. Pasišventėlis visas
paskęsta ritualinės ugnies dūmuose. Iš kylančio
dūmo pavidalo skaitoma atitinkama žinia: pavyz-
džiui, ramiai, lygiai kylantis dūmas reiškia apeigą

esant priimtą, o tamsus, kaskart vis išblaškomas vėjo – kad esama kliūčių.

Esama devynių dievų kūrėjų, kartu su Se išreiškiančių jo pradą. Tik per Se arba kitas jo pradą išreiškiančias dievybes galima bendrauti su Ješenu. Tikima, kad deramai atlikus apeigą, Se gali paveikti Ješeną taip, kad šis pakreiptų aukščiausias visatos galias maldininkui palankiu būdu. Kitos aštuonios dievybės yra Se šaukliai dėgję. Dėgję suprastini veikiau ne kaip asmenys, o kaip tam tikros padermės, ar pradai, nes kiekvienas iš jų gali turėti įvairių vietinių apraiškų. Kiekvieną iš dėgję dar lydi būrys įgalotinių, tarnautojų, ar pagalbininkų, kurie vėlgį gali veikti savo nuožiūra.

Šių bono dievybių prigimtį galima numanyti iš joms priskiriamų funkcijų ir ikonografijos. Bendras Se ir dėgję ikonografinis bruožas yra peras (*per*) – kimono primenantis drabužis plačiomis trikampėmis rankovėmis, klostėmis pridenantis abi šlaunis ir apačioje siekiantis kulksnis. Peras buvo senųjų Tibeto valdovų apdaras. Karingieji dėgję po juo dėvi šarvus, o ant galvos – šalimą su atitinkamos spalvos gairele. Gairėlės skiriasi, priklausomai nuo statuso. Se dėvi baltą perą, kristolinius šarvus ir šalimą. Balta spalva apskritai siejama su dieviškumu, ji skaisti ir turi savyje visas kitas spalvas. Se joja baltu žirgu su žydrais sparnais.

Vienintelė dėgję moteris Lu yra susijusi su vandeni. Siųsdama lietų ji kartu teikia vaisingumą. Tad ji – moteris, ypač jaunas merginas, globojanti deivė. Jai priklauso ežerai bei versmės ir prie jų įrengtos šventvietės. Lu baudžia raupsais, reumatizmu ir odos ligomis. Ją siekiama numaldyti aukojant „trejus baltus“ ir „trejus saldžius“. Lu siejama su gyvatėmis ir šyvais žirgais bei šyvais mulais. Ji dėvi suknią be siūlių, iš plunksnų ir šilko, kuri mena miglą. Joja ant šėmo, baltais dryžiais keršo žirgo, primenančio vandens paviršių, ir rankoje laiko kristolinę vazą, pilną brangakmenių.

Cenas (*Tsen*) – ugnies dievas. Jo galia ūmi ir naikinanti. Jis siejamas su greitumu ir veiksnumu, ypač naikinamojo pobūdžio. Jis nežudo savo priešų iš išorės, bet jo žirgas toks smarkus, ir jis pats taip lengvai užsiplieskia pykčiu, kad akimirksniu įsiskverbia į priešų kūną pro burną arba išeinamąją angą. Cenas – plėšikus ir karius globojantis dievas. Jam priskiriamos mirtys dėl širdies smūgio ir nelaimingo atsitikimo. Jį įžeidžia netinkamoje vietoje sukurta ugnis, kepama mėsa ir apskritai aplinkoje drumsčiama rimtis bei trikdama darna. Cenui aukojamas ožio kraujas ir ožiena. Jis

siejamas su bėrais, sarta žirgais ir šakalais. Po savo raudonu peru Cenas dėvi vario šarvus ir joja raudonai keršu žirgu. Bendras įvaizdžio keliamas jausmas – kraujas ir ugnis. Jo itin mėgstamas laikas smogti – saulėleidis. Rankose jis laiko riestą kardą ir lasą.

Kitas dėgję – Terangas (*Therang*), esą mėgstantis įsikūnyti į didelius riedulius, pelenus ir žaidimo kauliukus. Jis neša sėkmę lošiant, ypač kauliukais, ir žaidžiant kitus stalo žaidimus. Senovės karyboje jį manyta nukreipiant katapulta paleistus riedulius. Su Terangu siejami karščiaivimas ir svaigulys. Tinkama jam auka – skrudinti miežiai su pienu. Jis yra vaikų ir kalvių globėjas, iš dalies susijęs ir su lietumi. Terangas joja ožiu ir ant juodo pero dėvi oženą. Rankose laiko dupleles ir kūjį.

Diu (*Dü*) atstovauja tamsai. Nenumaldžius jo aukomis ar nepalikus jam nieko iš maisto, jis gali sukelti nelaimę. Siejamas su varnomis ir juodomis kiaulėmis. Diu joja juodu žirgu su balta žyme kaktoje. Dėvi geležies šarvus bei šalimą ir juodą perą. Rankose laiko kalaviją ir ietį su juoda vėliavėle. Prie jo balno prižišta nuodų pilna pūslė, ilga juoda lenta su rankena, kurioje surašyti jo aukų vardai, ir į kamuolį suvyta margaspalvė gija, kuri gali veikti savaime – šokti iš vietos ir kankinamai supančioti auką.

Kugla (*Cuglha*) – turto dievas. Už taupumą jis atlygina gerove, o už švaistymą baudžia skurdu. Taip pat gali primesti reumatizmą, piktžaidę ar sutinimą. Tai pirklių ir ūkininkų dievas globėjas, kuriam aukojama sviestas ir grūdai. Susijęs su žeme, taip pat su avimis, jakais bei arkliais. Kugla vaizduojamas raitas ant palvo žirgo arba liūto. Dėvi aukso spalvos perą ant auksinių šarvų ir iš keturių stilizuotų žiedlapių sudarytą aukso kepurę. Dešinėje rankoje laiko margaspalvę cilindro pavidalo pergalės gairę, kairėje – raštų ritinėlį ir spjaudo brangakmenius.

Njenas (*Nyen*) – Tibeto liaudies dievas ir valdovų bei visų patriotų globėjas. Jis siejamas su kalnais. Jam aukojamas sūris, „treji balti“, „treji saldūs“ ir grūdinių augalų varpos. Didžiausias jam įžeidimas – nukirsti medį, toje vietovėje laikomą šventu, ir kasinėti šventąją žemę. Dar jį įžeidžia sudeginto maisto kvapas ir lempų bei prožektorių spinduliai, nukreipti į jam pašvęstų kalvų ar kalnų viršūnes. Jis baudžia pūmindamas kūniškus negalavimus ir sukeldamas chaosą namuose. Žirgas ir elnias (ypač mažas beragis elnias kabarga) – jo šventi gyvūnai, nors šiaip jam priklauso visi keturkojai ir paukščiai. Jo moteriškoji

pora atsakinga už orą bei audras. Njeno šarvų ir pero spalva, nors iš vietos į vietą įvairuoja, dažniausiai yra balta. Jis laiko iškėlęs gairę su balta vėliavėle. Dar jis turi pilną brangakmenių dubenį ar vazą. Jo žirgo plaukas irgi įvairuoja, priklausomai nuo vietos.

Dza (*Za*) – dievas, atsakingas už psichinę energiją, žaibą, krušą, o nuo nesenu laikų – ir už elektrą. Sutrikdytas jis susuka galvą ir gali sukelti epilepsijos priepuolį arba pamišimą. Jį įžeidžia, kai nutraukiama kas nors ištisa, pavyzdžiui, nupjaunama virvė arba sugadinama kas nors šviežiai nudažyta ar nupiešta. Numaldomas jis ožio mėsa bei krauju. Tai burtininkų globėjas, susijęs su drakonais. Dza joja išsiutusiu krokodilu. Visus aštuoniolika jo veidų – kiekvienas iš jų mena atitinkamą žaibus svaidentį drakoną – viršuoja žaibus šaudanti varno galva. Šešiose savo rankose jis laiko: pergales vėliavą, gyvatę-lasą, užnuodyto vandens pūsle, lanką ir kuokštą strėlių. Dza pilve žioji didžiulė burna, o visą jo kūną dengia akys.

Drala (*Drala*) – karo dievas ir karių bei karvedžių globėjas. Iš dalies jis įkūnija audrą ir audros debesį. Jį įžeidžia lengvabūdiškas elgesys su ginklais. Drala baudžia pažeminimu ir apkalbomis, nemiga ir košmarais, ir netgi sielos (*la*) praradimu. Jam aukojamas miežių alus, arbata, taip pat „treji balti“ ir „treji saldūs“. Baltas jakas, žirgas, erelis ir varnas – jo šventi gyvūnai. Joja Drala paprastai sartu žirgu. Dėvi poliruoto metalo šarvus bei šalną ir raudoną perą. Ant jo šalmo plevėsuoja aštuoniolika kaspinių. Rankoje jis laiko ilgą, aukštai iškilusį vėliavos stiebą irgi su aštuoniolika kaspinių, plevėsuojančių nuo smaigalio, o prie diržo jam kabo lankas su strėlėmis, lasas, kirvis, ietis, durklas, kardas ir kiti karo reikmenys. Drala iš savo kūno gali išspinduliuoti tigrą, iš kojos – juodą lokį balta krūtine, iš abiejų akių – po šakalą, o iš galvos – vanagą ir erelį.

Susidarius šiokių tokių vaizdą apie bono dievybes ir jų galias, toliau pažintį su bonu pratęstų papročiai bei veiklos, kurių bono sekėjas imasi vienokiomis ar kitokiomis gyvenimo aplinkybėmis. Bono tradicijoje, iškilus reikalui pastatyti namą, vietą jam turi parinkti išmintimi bei protu garsėjantis žmogus. Turi būti atsižvelgiama į keturis dalykus. Namas turi stovėti taip, kad Njeno kalnas būtų užnugaryje, taigi – vakaruose. Tai vadinamasis „dievo kalnas“, *lhari*. Jis turi būti uolinigas, pageidautina – apžėlęs raudonomis kerpėmis, primenantis milžinišką raudoną paukštį. Tuo būdu namas gauna globą, kaip vaikas motinos glėby.

Iš priekio turėtų būti kitas kalnas, tik ne toks didelis kaip užnugaryje. Labai tiktų klin-tis, primenanti baltą tigrą. Dešinėje erdvium turėtų vingiuoti upė, savo vaga primenanti drakoną. Iš kairės, šiaurinės pusės, turėtų supti ištisa kalnų grandinė, primenanti vėžlio kiautą, kad viršūnės bei keteros būtų ne aštriai dantytos, bet sudarytų vientisą kalnagūbrį. Nes sakoma, jog ryškiai tarpekliais atskirtos uolos – tai mirties dantys, jie gali šeimai atnešti mirtį. Bet kokie nudžiūvę ar supuvę medžiai aplinkoje pranašauja nelaimę, todėl nukertami, nebent pasirodytų esą kokio nors vietinio dievo buveinė.

Pagal tradiciją, pirmasis žingsnis įsisavinant vietą – *lhari* viršūnėje pastatytas bokštas *sekhar*, kaip šventykla Se, vietiniam Njenui arba bet kuriam kitam dėgję, kurį manoma šiose apylinkėse turint galios. Bokštas prišaukia namams jo palaimą. Per bokšto pašventinimo apeigas keturiomis pasaulio kryptimis nutiesiama vilnonė gija. Ji veikia kaip laidininkas, iš dangaus nusileidžiant Se. Tam tikros vietos aplink bokštą paskelbiamos šventomis, ir į jas nevalia nė kojos kelti, nebent aukojimo tikslu.

Gimimas bono sekėjui yra itin šventas, tačiau moterys, nepaisant to, laikytos nešvariomis, nes sukelia pagundas ir aistras. Užtat būsimajai motinai visą nėštumą ligi pat gimdymo tekdavo gyventi atskiroje klėtyje. Taip pat didžiai gerbiami senoliai, jų šventumas bei išmintis. Todėl gimdyvei su kūdikiu vandens iš šaltinio pasemti ir atnešti turėjo senelė. Tai padaryti ji turėjo pirmąsyk po gimdymo patekėjus Aušrinei. (Aušrinė laikyta „kaktos žvaigžde“, žyminčia išmintį bei mokytumą, taip pat visa ką nauja. Bono kalendoriuje datos keičiasi su patekančia Aušrine, skelbiančia naują rytą.) Vaikui gimus, jis susaistomas su šeimos paveldu ir pristatomas šeimos kalnui, šeimos ežerui, šeimos medžiui. Taip pat jam įteikiamas brangakmenis turkis, kokį šeimoje turi kiekvienas jos narys.

Gimimą lydintis ritualas vadinamas *lalu*, o tai reiškia „išpirkti *la*“. Žodžio *la* reikšmė yra artima „sielai“. Visi žmonės turi sielą (*la*), sąmonę (*sem*) ir gyvatą (*sok*). O gyvūnai bono tradicijoje *la* neturi. *La* priklauso asmeniui, tačiau nėra protinga, todėl ją galima pagrobti, konfiskuoti ir susigrąžinti, taip pat įkrauti dvasios galia. Tai padaryti galima šiluma ir paskatinimu. Vaiko *la* gimsta tuomet, kai jam, jau palikusiam iščias, nukerpa bambagyslę. Kadangi *la* yra baltos spalvos (o ši, kaip sakyta, reiškia gėrį bei dieviškumą), su ja

siejamas pienas ir sviestas. *Lalu* apeigose, atliekamose iki šiol, iš sviesto nulipdoma avelė, o pats naujagimis nuprausiamas pienu, šitaip kviečiant *la* jame pasilikti.

Lalu apeigos taip pat atliekamos ligos atveju. Bono požiūriu, ligą tiesiogiai ar netiesiogiai sukelia kuris nors dėgję arba tam tikros piktos jėgos. Ji prasideda pasilpus gyvatai, o dėl to gali būti kaltas vadinamasis donas (*dön*). Donai vogčia tyko anapus Ješeno valdų ir yra panašūs į alkanas dvasias ar vagiliaujančius šunis – baikščius, bet ir sunkiai paleidžiančius kąsnį. Donas gali įsiskverbti į asmenį šiam pažeidus dieviškąją darną, apėmus depresijai ar šiaip silpnumo akimirką. Žmogų apsėdus donui, atsiveria skylė, pro kurią vieno ar kito dėgję įgaliotinis gali pagrobti jo *la*. Jei taip nutinka, *sok* (gyvata) per visokias ligas pasidaro prieinama pasikėsinimui bei nusavinimui. Jei toks pasikėsinimas pavyksta, žmogus miršta. Tuo atveju, kai liga yra tiesioginė vieno iš aštuonerių dėgję bausmė, gyvybė gali būti atimta iškart, peršokant minėtas pakopas. Dėgję gali užvaldyti gyvatą tiesiogiai. O donas arba kurio nors dėgję įgaliotinis į *la* arba *sok* yra linkę pasikėsinti todėl, kad šitokiu būdu pastiprina savo būtį ir gyvybingumą.

Atitinkamai skirtingas gali būti gydymas, nelygu, kokia nustatyta ligos priežastis. Kai kada gali būti atliekama apeiga prieš doną. Tokiu atveju padaromas ligonio atvaizdas ir kartu su gabalėliu jo kūno audinio, kuokšteliu plaukų ar drabužio skiaute paaukojamas donui kaip atpirkimas. Arba, jei esama pakankamai aukštos kvalifikacijos žynio, jis gali atlikti tokią apeigą, kuria sušauktų visus apylinkės donus ir prigąsdintų juos, pasirodęs jiems įnirtusio Se pavidalu. Jeigu tai pasiseka, liga liaujasi. Jeigu ne, atliekamos minėtosios *lalu* apeigos.

Šiuo atveju *lalu* apeigos atliekamos iš dalies siekiant duoti išpirką *la* grobikui, o iš dalies – tiesiog „perkrauti“ ligonio *la*. Dėl to iš naujo persventinami tam tikri daiktai: asmens brangakmenis turkis, jo *la* puodelis (kiekvienas tam tikslui turi savo ypatingą puodelį) ir avies šlaunikaulis su išraižytu asmens vardu bei astrograma, apvyniotas spalvotais siūlais, simbolizuojančiais penkis elementus (su asmens gimimo metus atitinkančiuoju per vidurį). Jeigu tai suveikia, liga išgydyta.

Jeigu ir tai nepadeda, vadinasi, liga labai rimta – gyvybės ar mirties klausimas. Tuomet būtina šauktis pagalbon itin patyrusį žynį, kuris atliktų apeigą *to* ir iškvieštų paties Se bei aštuoneto

dėgję galias. Tuo tikslu žynys pasinaudoja iš gijų pagamintais mažais nameliais, tarsi būstais jiems.

Kita, dar svaresnė apeiga vadinasi *dö*. Budistai dažnai jos griebiasi siekdami iškviešti gynėją *gönpo* (sanskritiškai *mahakala*). Bono apeigoje taip iškviečiamas ligą manomai sukėlęs dėgję. Apeigos metu jam dovanojama nauja pilis – nepaprastai smulkmeniškai pagamintas pilies modelis, vadinamas *dö*. Apeigos tikslas – išvilioti dėgję ne tik iš ligonio kūno, bet ir iš jo paties buveinės. Tam tikrą laiką kasdien aukojamos aukos, o pabaigoje atliekamas ypatingas ritualas, kurio metu tam dėgję galutinai paaukojamas *dö* – su sąlyga, jog tasai paliks ligonį ramybėje.

Esama ir daugiau tokio pobūdžio apeigų, kurias gali atlikti tik aukščiausios kvalifikacijos žyniai. Vienoje iš jų žynys grasina sugriauti *dö*, jeigu dėgję nepaliks ligonio ramybėje. Dar aršesnėje, žūtubūtinėje apeigoje žynys tiesiog susitapatina su Se bei visais dėgję ir, šitaip prišaukęs, įkalina juos tam tikruose šventuose daiktuose, kuriuos tada palaidoja. Manoma, jog šiai apeigai nepavykus grėstų katastrofa, nes įsiutę dėgję griebtųsi keršto. Galimas daiktas, susirgtų ar net žūtų pats žynys.

Dar viena svarbi bono apeiga yra Se bei visiems dėgję pašvęsto kalno apėjimas prieš laikrodžio rodyklę, pakeliui tam tikrose vietose atliekant *lhasang* ritualus.

Esama duomenų ir apie tam tikrus užkalbėjimus senovine šangšung kalba, kurią yra pagrindo laikyti tibetiečių kalbos prokalbe. Manoma, jog tie užkalbėjimai išugdo ypatingą dvasinę galią, ypač jeigu sakomi atliekant tam tikrus šokį primenančius kūno judesius. Sakant užkalbėjimus bei atliekant tuos šokio judesius, kartu dar lyg buvo kažkaip vizualizuojamos bono dievybės, bet apie tai nebežinoma nieko tikro. Pabaigus įtemptą šių praktikų mokymąsi, reikėjo pademonstruoti savo įgytą galią: mesti į verdantį vandenį tam tikrus lipdinius iš sviesto ir ištraukti juos nepakeitusius pavidalo arba palaižyti įkaitintą geležį.

Dar daug ką būtų galima papasakoti apie bono religiją, tik tokia užduotis, deja, gerokai peržengtų šio trumpo pristatymo ribas. Vis dėlto tikimės, kad mums pavyko nupiešti bent eskizą tikrojo šios religijos paveikslą ir suteikti užuominų apie jos esminę prigimtį.

Versta iš: Trungpa, Chögyam. *The Heart of Buddha*. Edited by Judith L. Lief. Boston & London: Shambhala, 1991, priedas: The Pön Way of Life, p. 219–230.

Iš anglų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS